

ПЕТАР ХР. ИЛИЕВСКИ
Филозофски факултет
Скопје

UDK 807—05

ОД НАУЧНАТА ДЕЈНОСТ НА АКАДЕМИКОТ МИХАИЛ Д. ПЕТРУШЕВСКИ

— По повод на неговата седумдесетгодишнина —

Честитајќи му го седумдесеттиот роденден на проф. Петрушевски, годинава можеме да одбележаме уште еден негов значаен јубилеј, а имено педесет години од неговата научна активност. Всушност во научната работа тој се вклучил уште како студент кога во 1932 г. успеал да открие драгоцени предмети од античка Хераклеја кај Битола и да го сврти вниманието на јавноста кон овој богат археолошки локалитет, чие раскопување започнало во 1934 г. (бр. 1)¹. Исто така, како студент успеал во една семинарска работа да изврши емјендација во текст од Псеудо—Александровите проблеми (објавена подоцна, бр. 14 и бел. 5 од бр. 35).

Од *Библиографијата на објавени трудови*, која опфаќа близу 200 наслови, јасно се гледа неговиот широк научен интерес. Проф. Петрушевски се зафаќа со решавање на најкомплицирани проблеми од повеќе класични дисциплини, но основната преокупација му е грчкиот јазик. Поконкретно овде може да се одбележи неговиот принос кон решавањето на проблеми во врска со т. н. „трагична катарса“, микенскиот грчки, и.-е. палатали, хсмерскиот јазик, глосите на Хесиј и др. Сите негови работи се одликуваат со темелно познавање на материјалот, јасност и концизност во излагањето и строга научна метода. Признато му е дека при решавањето на различните проблеми тој покажува голема смелост, инвентивност и ретка логичност. Повеќето од неговите оригинални научни резултати се веќе прифатени. Со токот на времето тие изгледаат сè покрупни и поубедливи што дава основ да се очекува дека во иднина тие ќе добијат и општо признание.

Ние овде немаме за цел да ја прикажеме целокупната научна дејност на проф. Петрушевски. Ќе се запреме само на неколку работи од две научни области, во кои тој постигнал врвни резултати:

¹ Броевите се однесуваат на неговата *Библиографија*, в. долу стр. 21.

од *критиката на текстовите и микенологијата*. При тоа не можеме да ги одминеме и неговите преводи, одн. препевы со литературни огледи за Хомер, Мусај, Ајсхил, Григор Прличев, Аристотел и др., зашто и тие се поставени на солидна научна база. Ним им претходеа задлабочени херменевтички студии на текстот, како и лингвистички анализи на јазикот, стилот и стихот на спомнатите автори.

I. Проф. Петрушевски има извршено емендации на нејасни места кај повеќе класични автори: Аристофан, Полукс, Хесиј, Хомер и др. Но најважните поправки ги има направено во текстот на Аристотеловата *Поетика*.

Веднаш по одбраната на својата докторска дисертација *Божанства и демони црне боје код ситарих народа* во 1940 г., проф. Петрушевски се зафаќа со Аристотеловата *Поетика*, прво со проблемот за дефиницијата на трагедијата и т.н. „трагична катарса“, кој во 1934 год. беше прогласен од германскиот филолог А. Гудеман за нерешлив. До денес, сè има 40 години оттогаш, проф. Петрушевски не престанал да работи над ова драгоцено дело. По големото влијание што го извршила во светската литература и по длабочината на мислите што ги содржи, *Поетиката* на Аристотел напoлно заслужува да ѝ го посвети својот живот научник од рангот на проф. Петрушевски.

Мало по обем, но богато по содржина и длабоки опсервации на античкиот научник со енциклопедиска ерудиција, Стагиранецот Аристотел, ова дело е дојдено до нас со доста лакуни и интерполации уште од времето на првите преписи. Всушност тоа не е ни цело, а само еден фрагмент од поголемиот есотеричен спис *Περὶ ποιητικῆς*, имено 26 глави од неговиот прв дел што се однесува за епот и трагедијата. Вториот дел, за комедијата, воопшто не е пронајден. Сведоштвото на Страбон (*Geogr.* XIII кн.) јасно покажува каква тешка судбина ја снашла библиотеката на Аристотел особено кога наследниците ја закопале в земја за да не падне во рацете на Аталидите. Неоспорно, препишувачите од Аристотеловиот автограф имале големи тешкотии да ги пополнат празнините и другите оштетувања во ракописот од влага и црви. Но не успеале да го сторат тоа секаде на аристотеловска висина. Затоа, издавачите на ова дело од времето на Ренесансата до денес се поставени пред големи искушенија при определувањето што е во текстот Аристотелово, а што интерполација.

Особено дефиницијата на трагедијата од VI гл. на *Поетиката* претставува тежок камен на препнување. Неколку клучни зборови од крајот на дефиницијата во ракописите предадени како *καθάρσις*, одн. *καθάρτων καθάρσις*, станаа предмет на најразлични интерпретации, често противречни едни на други. Учителот на учителите, кој од други бара јасност и, нарочно во дефинициите, употреба на недвосмислени изрази, одвај би си допуштил таква недоследност по однос на најважната работа што ја засега

суштината на уметничките дела. Но конзервативните поклоници на писаниот збор, независно дали е автентичен или не, не отстапуваа од традицијата сочувана во ракописите иако понекогаш и сами наместа си дозволуваа да внесат извесни поправки во текстот. За свое оправдување ова дело го прогласија за недотерана во стилски поглед скрипта на лекции што ги држел професорот Аристотел пред потесниот круг на своите ученици. Во автентичноста на спомнатите зборови (*παθημάτων καθαρσίς*) од крајот на дефиницијата ретко кој се посомневал и во последниве пет века се написани бројни студии за тоа како треба да се разбира овој израз и што сакал со него да каже Аристотел. На друго место во Поетиката нема ни помен за овој израз ни пред дефиницијата ни по неа во коментарот (гл. VI—XIV), којшто е релативно најдобро запазен и каде што сам Аристотел подробно го објаснува секој збор спомнат во дефиницијата.

Во херменевтичките студии на ова дело проф. Петрушевски тргнал од неколку основни поставки, а имено:

1. Од фактот дека во својот спис *За поетиката* Аристотел води полемика со Платон, при сè што од пиетет кон својот учител никаде не го спомнува. Таа полемика проф. Петрушевски ја откива на повеќе места во Поетиката.

2. Од строгиот научен метод на Аристотел, според кој нема наука на посебното. — За да се откријат специфичностите и да се класираат предметите по родови и видови, неопходно е да се соберат прво факти и да се пристапи кон нивното подредување. За својата *Поетика*, како и за другите дела, Аристотел имал собрана богата аргументација. Тој ги проучил сите дотогаш познати литературни дела, а добро ги познавал и творбите од другите видови на уметноста и во нив откривал што е општо, а што специфично. И проф. Петрушевски во својата херменевтичка работа над ова дело се раководел од истиот аристотеловски метод. Пред да пристапи кон конјектури во текстот на *Поетиката*, тој добро ги простудирал и другите Аристотелови дела и длабоко проникнал во мислите и стилот на Аристотел.

3. Води сметка дека низ целото дело *За поетиката* провејува дидактички тон на професорот Аристотел кој ги учи своите следбеници како треба да се составуваат поетските дела ако сакаме тие да бидат убави.

Систематското иследување на соодносот помеѓу целината на Аристотеловата *Поетика* и поедините нејзини делови, а сето тоа во склопот на целокупната аристотеловска мисла кај проф. Петрушевски претставува класичен пример на херменевтичка студија. Смислата на нејасните, т.е. оштетените места ја открива преку анализата на целината и основната замисла на Аристотел. Перфектното познавање на грчкиот јазик и Аристотеловиот стил му овозможува лесно да ги открива таквите оштетени места. Интересно е дека на некои од нив се запирале и други филолози и

издавачи на делото. На ваквите места проф. Петрушевски просто понира во содржината на текстот и формата на изразот како би го рекол тоа тука Аристотел. Со оглед на тоа што автографот не е запазен и исти оштетувања се јавуваат и во најстарите ракописи, навистина нема друг начин да се востанови автентичниот аристотеловски текст освен со помошта на овој метод. Но малцина се такви што можат така вешто и суверено да се служат со него како проф. Петрушевски.

Како што спомнавме, и други постари и современи издавачи и коментатори внесувале поправки во текстот на Аристотеловата *Поетика*. Проф. Петрушевски прима некои од нивните емендации, како на Heinsius во 1447b 14 $\phi\upsilon\sigma\iota\kappa\acute{o}\nu$ место $\mu\upsilon\sigma\iota\kappa\acute{o}\nu$, кое се јавува во сите грчки ракописи; на Tyrwitt и Reiz во 1449b 27 (дефиниција на трагедијата) $\acute{\epsilon}\kappa\acute{\alpha}\sigma\tau\omega$ место $\acute{\epsilon}\kappa\acute{\alpha}\sigma\tau\omicron\upsilon$; на Bonitz во 1456a 8 $\omicron\upsilon\delta\epsilon\nu\iota$ $\acute{\iota}\sigma\omega\varsigma$ $\acute{\omega}\varsigma$ $\tau\tilde{\omicron}$, наместо $\omicron\upsilon\delta\epsilon\nu$ $\acute{\iota}\sigma\omega\varsigma$ $\tau\tilde{\omicron}$ и др. Други предлози отфрла (сп. 1447a 20 на Madius и др. в. Ж. А. XI, 2, стр. 254s.) и на нивно место дава свои добро образложени конјектури. Во македонскиот превод на *Поетиката* (в. долу стр. 333s.) тој вклопи близу 50 свои оригинални емендации. Некои од нив на прв поглед изгледаат ситни и безначајни, но земени во контекстот и споредени со досегашната состојба на соодветните места, тие исто така даваат појасен и постегнат израз. Наместа (сп. на пр. 1452a 1—4) тој врши и порадикални промени, со кои се добива јасна смисла и расказот тече глатко, а не како во поранешните изданија и преводи. Така поправен текстот оддава совршен стил на ова дело и ја оспорува претпоставката на некои филолози дека *Поетиката* божем била недотерана скрипта на лекции читани пред учениците.

Најважната емендација на проф. Петрушевски е онаа што се однесува до крајот на дефиницијата на трагедијата. Иако последните зборови од оваа дефиниција според сочуваните ракописи ($\pi\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ или $\mu\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ $\kappa\acute{\alpha}\theta\alpha\rho\sigma\iota\nu$) не се со ништо подготвени за да се спомнат на ова место, ниту се објаснети потоа во коментарот, класичните филолози, со незнатни исклучоци, нив ги сметаа за автентични и допуштаа дека во *Поетиката* е изгубен делот каде што ги објаснил Аристотел. Познавајќи го стилот и начинот на излагање на Аристотел проф. Петрушевски овде виде неаристотеловска интерполација (метафоричка употреба на зборови во дефиниција, што според Аристотел не е допуштено, како и очигледни синтаксички недоследности) и отиде чекор напред во барањето: ако зборовите $\pi\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ одн. $\mu\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ $\kappa\acute{\alpha}\theta\alpha\rho\sigma\iota\nu$ не се автентични, тогаш што можело да стои на нивното место? Секако тоа е нешто најважно во трагедијата за кое не можел Аристотел да не зборува во разни форми на повеќе места во Поетиката. И навистина откри дека на местото каде што би дошла интерпретацијата на тие зборови во коментарот, кој, како што одбележивме, е многу добро сочуван, се расправа за „составот на собитјата“ ($\pi\rho\alpha\gamma\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ $\sigma\upsilon\sigma\tau\alpha\sigma\iota\nu$). Потоа тој откри и укажа дека

овие зборови се технички термин создаден од Аристотел наспроти Платоновитот израз *сύστασις ῥήσεων*. До ова решение проф. Петрушевски дошол во 1942 г., а го објавил одвај во 1948 (бр. 15).

Платон ја негира поезијата, која според него ги расипува наравите на луѓето, а Аристотел наоѓа најубави зборови за неа и за инвентивноста на поетите. Според Аристотел „поезијата е подлабока од историјата, поопшта, посериозна и повеќе философска отколку историјата“. И дефиницијата на трагедијата од Аристотел претставува полемички одговор и критика на Платоновата дефиниција, според која „трагедијата е состав на искажување“ (*сύστασις ῥήσεων*), а за Аристотел таа е „состав на собитија“ (*πραγμάτων σύστασις*).

Оваа мисла, спротивставена на Платоновата, Аристотел ја повторува неколку пати и во дефиницијата на трагедијата кога вели дека таа е „*подражавање на сериозно (цело) и завршено дејство* со определена должина во дотеран говор... преку лица илшо дејствувааи, а не со ипераскажување, а илшо со жал и сйрав ио исполнува состиавои на илкви (т.е. жални и сйрашни) собитија“ (во превод и со емендациите на М. Д. П.).

Во неколку свои научни трудови (особено бр. 41, 42, 67, 84, 85, 182, 184) проф. Петрушевски јасно покажа дека зборовите *παθημάτων* одн. *μαθημάτων κάθαρσις* не се автентични, а се подоцнешна интерполација наместо аристотеловскиот израз *πραγμάτων σύστασις*. Навистина во *Поеѝикаѝа* зборот *κάθαρσις* се спомнува уште на едно место (гл. XVII), но таму се зборува конкретно за религиозното очистување на Орест, кое нема никаква врска со дефиницијата на трагедијата. Аристотел ја спомнува катарсата и во својата *Полиѝика*, но таму станува збор за катартичното дејство на музиката. И други филолози забележиле дека има битна разлика во темата и крајната цел на *Полиѝикаѝа* и *Поеѝикаѝа*. Првата ја смета уметноста за инструмент на воспитниот процес, со кој политичкиот водач можел да ги направи своите поданици послушни на законите, а втората расправа за уметноста каква е таа во нејзината суштина. Катарсата ѝ припаѓа на музиката и можеби на хорските партии во драмата. Но во самата драма, поточно во трагедијата, нема место за катарса.

Аристотел на повеќе места во својата *Поеѝика* зборува за *состиавои на собитијаѝа* (сп. 1452a 1—3; 1452a 38; 1452b 1; 1452b 30s.; 1453b 11s.; 1456a 37 и др.) како за нешто најважно, суштина и цел на трагедијата. Проф. Петрушевски укажа дека со овие зборови всушност и започнува *Поеѝикаѝа*, имено Аристотел ветува дека ќе зборува за самата поетика и за нејзините видови, какво значење има секоја од нив и како *ѝреба да се состиавувааи фабулиѝе* ако сакаме поезијата да биде убава. Овде треба да се потсетиме уште на една работа. Имено, класичните автори обично го започнуваат своето дело со она што е најважно, просто како да забодуваат стожер во центарот околу кој во концентрични кругови ја развиваат целата содржина. Така и Аристотел почнува да збо-

рува за составот на собитијата како за нешто централно и најважно. Проф. Петрушевски не ги измисли тие зборови. Тој ги најде нив кај Аристотел и ги врати на нивното место во дефиницијата, илустрирајќи го тоа и палеографски како можело да дојде до замена на горниот израз со *παθημάτων κάθαρσιν*. Со оваа конјектура тој го реши најважниот проблем што со векови создавал раздор во редовите на класичните филолози и ги направи беспредметни многубројните теории за катарсата. Со аристотеловскиот израз „состав на собитијата“ јасно и полно се изразува карактерот на трагедијата по однос на трагичниот ефект. На сличен начин се образложени и другите негови емендации (в. бр. 41, 42, 77, 79, 182 од Библиографијата). И тие се многу важни за правилното разбирање на текстот, но, како што спомнавме, најважна останува онаа за крајот на дефиницијата на трагедијата.

Специјалисти за оваа материја што гледаат на проблемот објективно и без предрасуди, наоѓаат дека решението на проф. Петрушевски со *πραγμάτων σύστασιν* наместо *παθημάτων* одн. *μαθημάτων κάθαρσιν* е смело, логично, просто и јасно, како и сите големи откритија. Т. Brunius во *Dictionary of the History of Ideas*, New York 1973, I, s. v. *Catharsis*, pp. 264—270, каде што ги разгледува разните теории за катарсата од античко време до денес, на проф. Петрушевски му посветува најмногу внимание и простор. Меѓу другото тој вели дека „откритието на Петрушевски е една од најсмелите конјектури на нашето време“ ... „една смела и вредна конјектура, премногу елегантна и премногу логична“. Т. Brunius завршува со зборовите дека вложил сериозен напор да придонесе за една нова интерпретација на Аристотеловата употреба на катарсата, меѓутоа останал убеден дека Петрушевски го решил проблемот, а имено дека зборот *καίαρσα*, како што убедливо докажал Петрушевски и не фигурирал во дефиницијата на трагедијата. За несигурноста и неавтентичноста на изразот *παθημάτων κάθαρσιν*, како и за сигурноста и автентичноста на Аристотеловиот термин *πραγμάτων σύστασιν* во последно време проф. Петрушевски објави уште една статија во Прилози на МАНУ, Оддел. за лингвистика и литературна наука III, 2, Скопје 1978, стр. 5—38, под наслов *За целина на ѝоетиката и на трагедијата според Аристотел* (бр. 182).

Методолошкиот пристап на проф. Петрушевски, заснован на длабоко познавање на грчкиот јазик и Аристотеловиот стил, даде резултати кои можат да се вбројат меѓу најкрупните постигнувања во областа на класичната филологија.

Сам Аристотел во XVII гл. вели дека поетиката е дело за сосема надарени или за претерано чувствителни луѓе; зашто од овие едните лесно се снаоѓаат во разните ситуации, а другите паѓаат во занес. Проф. Петрушевски им припаѓа на оние од првата категорија. Високо надарен со способност да го види најважното и во најкомплицирани работи, тој располага и со ретка теоретска подготовка која му овозможила да заплива во длабоките и широки

води на оваа проблематика. Резултатите на неговата иследувачка работа не можеа да не се судрат со претставници на старите сфаќања за катарската. Реакции имало и ќе има уште. Но противниците на неговото откритие сега веќе не се конфронтираат со Петрушевски, а со самиот Аристотел, очистен од неаристотеловски наслаги.

II. Уште како студент по класична филологија во Белград проф. Петрушевски пројавува исклучителен интерес за решавање проблеми од историската граматика на класичните јазици, посебно од грчкиот јазик. До денес тој интерес не го напуштил. Забележително е дека и во оваа област тој се зафаќа со ретки зборови, обично *hapax legomena*, како и со некои тешки проблеми од фонетиката, морфологијата и синтаксата на грчкиот јазик, чиј развој го следи низ еден мошне долг период — од микенската епоха (XV в. пр. н. е.) до денес. Иако некои трудови од оваа област по обем се кратки белешки, тие сепак претставуваат важни научни прилози. Ангажиран со организациски работи, особено во првите години по дсѓањето во Скопје, како прв декан на Философскиот факултет три години, потоа и ректор на Скопскиот универзитет, управник на Семинарот за класична филологија, уредник на списанието Жива Антика, покренато, главно, на негова иницијатива и др., тој сепак немал техничка можност да пишува опширни образложенија за своите оригинални решенија, а ги соопштувал во кратки белешки со кои пополнувал парни страници на сп. Жива Антика. Но и од нив јасно се гледа дека проф. Петрушевски има ретка способност да наоѓа правилни решенија и во најзаплетени лингвистички проблеми и да ги излага просто без излишен збор.

Со дешифрирањето на линеарното В писмо од Михаил Вентрис во 1952 г., одн. со неговото објавување од М. Ventris и J. Chadwick во знаменитата статија *Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives*, која излезе во сп. *The Journal of Hellenic Studies* во 1953 год., се појави нова класична дисциплина. Меѓу првите европски центри, каде што започна научно да се работи во оваа област, и Скопје стана таков благодарение на проф. Петрушевски. Во учебната 1954/55 год. во своите предавања по историска граматика тој веќе приведуваше паралели и од микенскиот грчки. Во 1955 год. тој ја објави и својата прва микенолошка студија: *Големото откритие на М. Вентрис* (бр. 44). Зборувајќи за епохалниот настан, проф. Петрушевски даде веднаш и неколку нови решенија за неидентифицирани микенски зборови и укажа на некои архаични морфо-синтаксички особености во микенскиот грчки — употреба на стариот инструментал со аблативска функција. Од тој момент проф. Петрушевски не престанал активно да работи на оваа проблематика и да ги унапредува микенолошките студии. Самиот факт што од 196 трудови во неговата Библиографија 77 се од областа на микенологијата, јасно покажува колкав е неговиот интерес за оваа проблематика. При тоа треба да се одбележи

дека името на проф. Петрушевски се среќава многу често цитирано во врска со неговите нови и оригинални решенија и сугестии за идентификација на одделни микенски зборови или фонетски и морфолошки особености на микенскиот грчки. Својот придонес во областа на микенологијата тој сам го изложи во рефератот *Дојринос наших филолоџа у областии микенологије*, прочитан на I научен собир „Антиката и античкото наследство кај нас“, одржан во Охрид во 1977 год. (бр. 179). За да не се повторува сè она што е таму така концизно речено, ќе спомнеме само две-три работи од оваа област.

За силабичкиот знак *85 од линеарното В писмо беа предложени повеќе различни фонетски вредности: *sjal/sa* (Палмер), *si₂* (Мерици, Чадвик), *su₂* (Фурумарк), *ó* (Георгиев), *wl/wl̥*, *zu*, (Галавоти) и т.н., но ниеден од нив не даваше задоволителна идентификација на зборовите што го содржат овој знак. Тргувајќи од фактот дека овој знак е секогаш почетен, можеше да се претпостави дека означува некој вокал или дифтонг, како на пр. знакот *43 со вредност *ai-*. Проф. Петрушевски во знакот *85, кој претставува кучешка глава, виде дифтонг *ai-*, како што и знакот *23, кој служи и за идеограма на бик, има фонетска вредност *ti*, а знакот *80, глава од мачка, има фонетска вредност *ta*, според звукот што го издаваат тие животни. Ова решение беше објавено уште во 1958 (сп. бр. 54), но од другите микенолози беше безрезервно прифатено одвај 12 години подоцна, на V-от меѓународен микенолошки колоквиум одржан во Саламанка (Шпанија) во 1970 година.

Со помошта на строга филолошка анализа на одделни зборови и подолги текстови во своите многубројни микенолошки прилози проф. Петрушевски врши корекција на погрешни читања и етимолошки објаснувања на микенски изрази и форми, предлага ново и оригинално толкување на повеќе неидентифицирани зборови со што ја расветлува микенската епоха од разни страни. Ќе одбележиме накратко дека се прифатени бројни негови идентификации на микенски зборови и имиња, како на пр. зборовите што го содржат силабограмот *85: *au-to-jo* αὐτοῖο, во изразот *to-jo-ge* *au-to-jo* = τοῦ τε αὐτοῦ, *au-te* αὐστήρ, *au-ro* αὐλός, *Au-ke-wa* Αὐγελας и др.; *pa-ra-ke-wel-ku-we* = *sphraguwe* од *sphragus* = σφραγίς, *Pe-re-wo-te* *Phrewor* Φρέωρ, *po-ro-po-i* ποροποιί (cf. Θεο-πόρος), *pte-no pternō*, дуал, *qe-ra-na* *gwelana* (од ζέλλειν) = δέλλειν (= βάλλειν), *wo-de-wi-jo* *wordewios* (име на месец 'на розите', сп. ῥόδον), *Wo-no-qo-so* *Woinoq^worsos* (име на вол), *wo-ro-ma-ta* λώματα и др.

Уште позначајни му се идентификациите на зборови што содржат некој од слоговите знаци на серијата транскрибирана од Вентрис со *za*, *ze*, *zo*, *zu*?. Оваа серија на слогови знаци во микенскиот грчки претставува тежок проблем — камен на препнување —, исто како што беа и последните два збора од дефиницијата на трагедијата во Аристотеловата *Поетика*. Проф. Петрушевски го разреши и овој микенолошки проблем на нему својствен начин со убедлива аргументација и строга доследност. Откако ги анализира

сите форми што содржат некој знак од оваа серија, водејќи при тоа сметка за целокупниот фонетски систем на микенскиот грчки, во своите студии (сп. особено бр. 78, 134, 145, 168, 186) тој заклучи дека силабограмите *za*, *ze*, *zo* не можат да претставуваат сибилянти *s(s)* и *z(z)*, ниту африкати *ts* и *dz* (уште помалку *tš* и *dž*), како што сметаа и сè уште сметаат некои микенолози, а палатали *g'*, *k'*, *k'h*.

Има само два примера, на кои се повикуваат претставниците на „сибилантската“ и „африкатната“ теза, дека оваа серија алтернира со *s(s)* и *z(z)*, тоа се *pa-sa-ro* и *wa-na-so-i* со изведенките *wa-na-se-wi-ja/jo*, идентифицирајќи го првиот со $\pi\alpha\sigma\sigma\acute{\alpha}\lambda\omega$, а вториот со *Wanasoiin*, дат. д. од $\text{F}\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\sigma\alpha$. Уште во 1960 г. (сп. Тајарда REG 73,5 и Палмер BICS 7, 60) првата идентификација е оспорена, зашто ако беше во прашање овој збор, во микенскиот тој ќе беше предаден **pa-za-ro*, бидејќи е од **pakjalos* и предложија нова идентификација со $\phi\acute{\alpha}\lambda\omega$. Но што се однесува до *Wa-na-so-i*, мнозина микенолози на чело со Палмер ја задржуваат старата идентификација со $\text{F}\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\sigma\alpha$.

Меѓутоа, проф. Петрушевски наоѓа и демонстрира дека формата *Wa-na-so-i* и нејзините изведенки немаат никаква врска со $\text{F}\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\sigma\alpha$ ниту од ортографска и фонетска страна, ниту пак од морфолошка и контекстуална. Да беше *Wa-na-so-i* од **wanak(t)jē*, во микенскиот ќе се јавеа форми: **wa-na-za* или **wa-na-ka-sa*. Формите на *-o-i* не се дуалски а дат.-лок. плурал. Од контекстуална гледна точка би се добила бесмислица ако се поврзува овој збор со $\text{F}\acute{\alpha}\nu\alpha\zeta$ и $\text{F}\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\sigma\alpha$ во натписите PY Fr 1227: *wa-na-ka-te wa-na-so-i*, или Fr 1235: *wa-na-na-so-i po-ti-ni-ja*, одн. Fr 1219: *wa-na-so-i po-se-da-o-ne*. Од овие и други паралелни примери (*wa-na-so-i*: *di-pi-si-o-i*, *wa-na-se-wi-jo*: *di-pi-si-je-wi-jo*, сп. и Fr. 1220, 1223, 1226 и др.), јасно се гледа дека *wa-na-so-i* е или име на празник или топоним. Проф. Петрушевски наоѓа дека во оваа форма се крие име на култно место и го откри култот во називот на аргивскиот месец $\text{'}\text{A}\rho\nu\epsilon\acute{\iota}\lambda\omicron\varsigma$ ($\mu\acute{\eta}\nu$) и изразот $\text{'}\text{A}\rho\nu\eta\acute{\iota}\delta\epsilon\varsigma$ $\acute{\eta}\mu\epsilon\rho\alpha\iota$, изведени од основата **warn-*, *wərn-* 'јагне', а во микенскиот таа основа е проширена со предгрчкиот суфикс *-aso-*, како $\text{'}\text{I}\alpha\sigma\omicron\varsigma$, $\text{'}\text{I}\pi\pi\alpha\sigma\omicron\varsigma$, $\text{K}\rho\acute{\iota}\alpha\sigma\omicron\varsigma$. Тој најде документирана форма со фонетско писмо која одговара на микенското *wa-na-so-i* $\text{'}\text{A}\rho\nu\alpha\sigma\omicron$ и *Arnasi* (= *arnazi*). Потврда дека се работи овде за име на место наоѓа во алативската форма *wa-na-si-ja-de*, како што е прочитана од Mühlestein, наместо *wa-na-si-ja-ke*. Формите пак, *Warnasewia* и *Warnasewion* би биле изведени од етникот **Warnaseus*.

Во повеќе микенолошки трудови тој третира и методолошки прашања за правилна интерпретација на микенските натписи. Според него во идентифицирањето на зборовите треба секогаш да се тргнува од она што е веќе познато и без голема потреба, пред да се исцрпат сите можности за транскрипција и идентификација со познати форми да не се прибегнува кон непознати, одн. недокументирани форми, макар што овде се работи за еден многу ар-

хаичен ахајски дијалект, каде што се јавуваат зборови и форми (одн. лични имиња и топоними) поинакви и непознати од подоцнежното време. Тргувајќи од овој принцип тој го реши и проблемот со *wa-na-so-i*. Нема ниеден случај каде што би алтернирале знаци од *z*-серијата со сибилант, зашто се со различна фонетска вредност. Меѓутоа, уште во токот на дешифрирањето Вентрис забележил дека *ze* алтернира со *ke*, на пр. *a-ke/ze-ti-ri-ja*, *ke/ze-i-ja-ka-ra-na*, *a-no-ke/ze-we*, што покажува дека фонетската вредност на *ze* е сосема блиска со онаа на *ke*, каква што е палаталната на гутуралите. Затоа проф. Петрушевски предлага нова транскрипција на знаците од оваа серија со *kja*, *kje*, *kjo*, ачалоно на дублетите $ra_2 = rja$, $ro_2 = rjo$, $ta_2 = tja$ и др., а особено на лабиовеларниот ред на консонанти:

чисти палатали: <i>ja, je, i, jo, ju</i>	билабијали: <i>wa, we, wi, wo, u</i>
палат. велари: <i>kja, kje, ki, kjo, kju</i>	лабиовелари: <i>kwa, kwe, kwi, kwo, ku</i>

Забележително е дека нема знак за *zi*, а само *ki*, како што нема ни лабиовелар *kwi*, а само *ku*.

Теоријата на проф. Петрушевски за *палаталниот ред на гутуралите* во микенскиот грчки уште не добила сеопшто признание иако е така логична и така солидно аргументирана со докази како од микенскиот така и од подоцнежното време. Засега сè уште има отпор кај некои микенолози кои веќе пишуваат дека серијата *za*, *ze*, *zo* во линеарното В писмо означувала сибиланти или африкати. Како што филолозите што пишуваат за т.н. „трагична катарса“ не можат лесно да се откажат од своите тези и да го прифатат решението на проф. Петрушевски дека е тоа само една фикција која нема никаква основа во текстот на Аристотеловата *Поетика*, така исто и овие микенолози што застапуваат, главно, африкатна теза, при сè што таа среќава непремостиви празнини и тешки противдокази, се оглушуваат за палаталната теорија. Но „поколења дјела суде“, како што вели поетот. Идните генерации не ќе можат лесно да преминат преку аргументацијата што ја изнесе Петрушевски во прилог на палаталната вредност на оваа серија. Филолози што објективно и без предрасуди им приоѓаат на микенските текстови веќе ја прифатиле оваа теорија.

III. Проф. Петрушевски има трудови значајни и за историјата на македонскиот јазик и култура. Покрај лингвистичките прилози (бр. 16—18, 21, 28, 32, 47, 50 и др.), во кои третира лексички, фонетски и комплексни црти на македонскиот јазик, од особено значење се неговите препевы на *Илијада* и *Одисеја* од Хомер (бр. 36—38, 68, 73, 129, во печат се наоѓа препевот и на целокупниот текст од *Илијада*); *Несреќнајна љубов на Хероја и Леандар* од Мусај (бр. 51);

* Се очекува наскоро да се појави и *Сергарои* од Прличев, како и двете поеми на Хомер во целост на македонски во препев на проф. Петрушевски.

Прикованиот Прометей од Ајсхил (бр. 146, 181); поемите на Григор Прличев *Скендербеј* (165) и *Сердарот** и *Поейшиката* на Аристотел (в. долу стр. 333).

Препевот на Хомер во оригинален стих на македонски е новост, за која проф. Петрушевски немал претходници ни теоретски ни практично. Доброто познавање на хомерскиот јазик од една страна, а од друга — сигурниот усет за акцентско-ритмичките можности на македонскиот јазик, му овозможија да ја изврши оваа работа беспрекорно. На практика тој ги совлада сите тешкотии во изградбата на звучен македонски хексаметар. За да не се отстапи ни од оригиналот ни од ритмичките својства на македонскиот јазик, при преводот на поедини стихови бил потребен голем напор и долго размислување. Незнатни се отстапувањата од македонскиот акцент во глаголскиот прилог (на третиот, место на вториот слог), а запазувањето на грчкиот акцент кај некои имиња на лица и божества, на пр. *Диомед*, *Пелеј*, *Ајшина* и др. е сосема оправдано. Во македонскиот препев се забележуваат сите поважни особености (употреба на архаизми, елизии, контракции и др.), со кои се одликува и оригиналниот стих на Хомера. Тоа исто се однесува и за хексаметарот од Мусај.

Препевот на *Прометей* од Ајсхил е придружен и од една опширна студија *Дали е „Прикованиот Прометей“ дел од шетра-лоијата* (бр. 127) која му беше и пристапно предавање во Македонската академија на науките и уметностите.

Посебно внимание заслужуваат препевите на поемите од Григор Прличев во оригинален стих — *Скендербеј* и *Сердарот*. Книгата *Скендербеј* (бр. 165) не е само препев. Тука проф. Петрушевски си поставил за цел прво да го издаде точниот текст на поемата. Избледениот, а наместа оштетен ракопис на Скендербеј кој (со исклучок на неколку фрагменти) остана непознат за јавноста цели сто години, од издавачот бараше голема опитност за расчитување. Грчкиот текст на оваа поема беше издаден во Софија од Хр. Кодов, со прозен превод на бугарски во 1967 год. и II издание во 1969 год. Но и во двете изданија беа допуштени грешки од различен вид. Проф. Петрушевски, кој долго време се занимавал со расчитување на ракописите (автографи) на Прличев, ги поправи грешките, го востанови автентичниот текст на поемата, наместа каде што беше оштетен ракописот тој предложи свое читање, извлечено пак од стиховите на Прличев, а за контрола приложи и фотографии од автографот. Кој и да работи во иднина над поезијата од Прличев, не може да го одмине ова издание на *Скендербеј*, снабдено и со суштествен критичен апарат.

Познато е дека Прличев силно се влијаел од Хомера. Проф. Петрушевски, кој го препеа и Хомера на македонски и долго се занимавал научно со хомерскиот јазик, можеше најдобро да го разбере јазикот на Прличев и да укаже на неговото лексичко богатство и други поетски достоинства на неговиот стих. Објаснувањата на архаични, пред сè хомерски зборови, или сковани од

Прличев по углед на хомеровските, претставуваат резултат на една длабока студија за јазикот на Прличев и Хомер, а истовремено покажуваат колку сериозно му пристапил проф. Петрушевски на ова високо поетско дело од нашиот преродбеник.

Забележително е дека и покрај ригорозниот став на проф. Петрушевски да не се оддалечи ни од содржината, ни од формата на оригиналот, неговиот препев има високи поетски квалитети. Јасно се гл. да дека тој долго работел над јазикот и стихот (*stikhos politikos*), избирал адекватни старински зборови и изрази, какви што одговараат за епот, а наместа и сам образувал такви во духот на Хомер, како што правел и Прличев. Така, со оваа книга тој ни ја пружа не само оригиналната поема како што изгледа од перото на Прличев, туку дава и адекватен препев на убав епски македонски јазик, полн со најразлични поетски и стилски фигури.

*

За неговата обемна научна работа проф. Петрушевски добил високи признанија. Тој е редовен член на МАНУ од нејзиното основање, дописен член на АНУБиХ од 1975, член на меѓународниот комитет на EIRENE и многу други.

Одликуван е со Орден на трудот од I ред, Орден братство и единство со златен венец, Орден заслуги за народ со златна ѕвезда и Орден на Републиката со златен венец.

Добитник е на повеќе награди: Во 1971 год. му е доделена највисоката републичка награда „11 октомври“ за животно дело, а во 1976 год. наградата „11 октомври“, како и Признание на „Македонска книга“ за препевот на „Скендербеј“ од Прличев. Има многу показатели врз основа на кои може да се претпостави дека допрва ќе следуваат уште повисоки оценки и признанија за неговата научноистражувачка и културна дејност, со која знатно ги унапредил и продолжува да ги унапредува пред сè класичните студии во Македонија, Југославија и во светот. Како израз на нашата признателност и благодарност, ние му ги посветуваме статиите од овој зборник со желба да продолжи уште многу години неговата научна дејност. Истовремено користам прилика да им искам длабока благодарност на колегите кои веднаш се одзваа на позивот и испратија прилози за овој јубилеен зборник.

S U M M A R Y

P. Hr. Ilievski: FROM THE SCIENTIFIC WORK OF ACAD. M.D. PETRUŠEVSKI

On the occasion of Acad. M. D. Petruševski's 70th birthday, which he celebrated on the 2nd of July 1981, a survey of his scientific work covering a period of 50 years is given here. The list of his publications includes about 200 titles of different studies, which represent an essential contribution to the development of classical studies. Special attention is paid to three main subjects of his investigation:

1. Hermeneutic studies of Aristotle's *Poetics*, where he made about 50 emendations. The most important of them concerns the definition of tragedy (c. VI), introducing the Aristotelian technical term *πραγμάτων, σύστασιν*, instead of the problematic interpolation *παθημάτων* (or *μαθημάτων*) *κάθαρσιν*. With this ingenious discovery he solved the problem which had sowed dissention among the classical philologists through several centuries, and rendered invalid the numerous theories of the tragic catharsis.

2. The studies from the field of historical and comparative linguistics, which comprise numerous original interpretations of some rare words with uncertain etymology, usually *ἄπαξ εἰρημένα* in Homer, as well as some difficult lexical and grammatical problems especially of Mycenaean Greek, e.g. identification of a large number of Mycenaean words and names, the ablative meaning of the ending *-pi* (= *φι*), the palatal value of the *z*-series, etc.

3. The translation into Macedonian of Homer's *Iliad* and *Odyssey*, Aeschylus' *Prometheus Desmōτης*, Musaeus', the ill-fated love of *Hero and Leander*, Gr. Prličev's *Skenderbeis* and *Armatolos* in their original metre and with elucidating studies of their poetical value and versification. His translation of Aristotle's *Περὶ ποιητικῆς* is provided with an essential commentary on the conjectures he made in its text.